

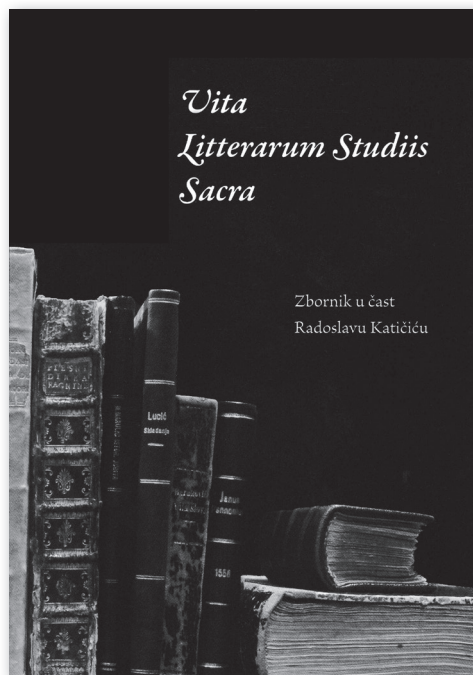
OSVRTI

VELIKAN SVJETSKOGA GLASA

Vita litterarum studiis sacra. Zbornik u čast Radoslavu Katičiću. FF Press, Zagreb, 2014.

Zbornik s naslovom *Vita litterarum studiis sacra*, dakle, Život posvećen književnim studijima, prikladno je odabran i poklonjen velikomu hrvatskomu jezikoslovcu Radoslavu Katičiću o njegovu 85. rođendanu.¹ Njegovi urednici, Mislav Ježić, Ivan Andrijančić i Krešimir Krnic,² uspoređuju Katičićevo djelo s aleksandrinskim gramaticima, najboljim rimskim literatima ili filozofima zlatnoga razdoblja klasične i drugih novovjekovnih filologija, koji su pisali temeljne priručnike i djela trajne vrijednosti za kasnije naraštaje, doimljući se danas nedostižnim za snage jednoga čovjeka. Da nimalo ne pretjeruju, dokazom je čast koju su Katičićevu djelu iskazale europske akademije primivši ga u svoje članstvo: 1981. kao dopisnoga, a od 1989. kao pravoga člana Austrijska akademija, 1984. Akademija nauka i umjetnosti BiH, 1987. Norveška akademija, 1991. Academia Europaea. U Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti izabran je kao izvanredni član već 1973. (tada JAZU), a 1987. postaje redovitim članom.

Zbornik započima studijom na njemačkom jeziku Katičićeva nasljednika na indološkoj katedri Mislava Ježića o Radoslavu

Katičiću kao indologu i filologu (str. 17. – 27.),³ koju je autor bibliografski dopunio prinosom Rad i publikacije Radoslava Katičića od 80. rođendana do danas (str. 29. – 51.). To je presjek kroz Katičićevo školovanje i usavršavanje te profesorski i znanstvenički rad.

Slavljenik je rođen u Zagrebu 1930., gdje je 1949. završio klasičnu gimnaziju, na Filozofskom fakultetu diplomirao 1954. klasičnu filologiju i 1959. doktorirao tezom *Pitanje jedinstva indoeuropske glagolske fleksije*. Godine 1958. postaje asistentom na Katedri za poredbenu indoeuropsku gramatiku, 1961. docentom indoeuropske i opće lingvistike te utemeljiteljem i voditeljem novoosnovanoga

¹ Tekstovi uvršteni u zbornik obuhvaćaju neobjavljene prinose kolega napisane u povodu 70. rođendana te one nastale o 80. slavljenikovu rođendanu.

² Na žalost, kolegica Milka Jauk-Pinhak, koja se za zbornik predano zauzimala, nije dočekala njegov izlazak, preminuvši 2013.

³ Nastao 1999., dopunjen 2010. Proširena inačica u ovom zborniku na str. 89. – 111.

Odsjeka za opću lingvistiku i orijentalne studije, 1966. izvanrednim profesorom, 1972. redovitim. Od 1977. do umirovljenja 1998. redoviti je profesor slavenske filologije na Sveučilištu u Beču.

Ježić je Katičićev raznovrstan opus podijelio na šest tematskih cjelina: 1. klasična filologija, bizantologija i starobalkanistika; 2. indoeuropeistika i poredbeno jezikoslovlje; 3. teorija jezične znanosti, jezična povijest i sintaksa; 4. indologija i iranistika; 5. hrvatska i južnoslavenska jezična povijest; 6. slavenska i baltička mitologija s rekonstrukcijom pretkršćanskih slavenskih svetih tekstova i oblika.

1. U sklopu klasičnofilologijskoga, bizantologijskoga i starobalkanističkoga temata obrađuje vijesti o Balkanskom poluotoku u antičkih pisaca, prevodi vrela, raspravlja o predgrčkim jezicima. U knjizi *The Ancient Languages of the Balkans* (Mouton, The Hague, 1976.) utvrđuje da je za proučavanje grčkoga jezika nužno sagledavanje njegova odnosa prema predgrčkomu sloju u egejskom području, što vrijedi i za proučavanje albanskoga, srpskoga i hrvatskoga prema ilirskom, bugarskoga prema tračkomu, rumunjskoga prema dačkomu. Raščlanjujući ilirsku antroponimiju razlikuje sjevernojadranski tip (venetsko-histarsko-liburnski), delmato-panonski i pravi ilirski na jugu te keltski na sjeverozapadu. U višesvezačnoj *Povijesti svjetske književnosti* (Liber–Mladost, Zagreb, 1977.) napisao je *Bizantsku književnost*, a u knjizi *Illyricum mythologicum* (Zagreb, 1995.) objedinio članke o najstarijim vrelima za povijest naših krajeva.

2. Području indoeuropeistike i poredbenoga jezikoslovlja pripadaju Katičićevi raniji radovi, u prvom redu doktorska disertacija iz 1959. U knjizi *A Contribution to the General Theory of Comparative Linguistics* (Mouton, The Hague–Paris, 1970.) oblikuje teoriju jezične raznolikosti i određuje srod-

nost (tipološka, genetska, kontaktna) kao ograničenje raznolikosti. Također utvrđuje suodnos između ustroja jezične povijesti i ustroja jezičnoga sustava te teorijskim povezivanjem dijakronijske i sinkronijske lingvistike strukturalističkim opisom ostvaruje bitan jezično-teorijski prinos: opisni i povijesni vid jezičnoga istraživanja ne smiju se brkati, ali između ustroja povijesti jezika i ustroja po kojem se jezik ponaša kao sustav (propis, kod) postoji posve određen suodnos.

3. Katičićev prinos teoriji jezične znanosti, jezične povijesti i sintakse važan je u širem kroatološkom kontekstu. U sveučilišnom udžbeniku *Osnovni pojmovi suvremene lingvističke teorije* (Zagreb, 1967.) raspravlja o mjestu lingvistike među znanostima, tumači pojmove glavnih strukturalističkih škola, jezičnu artikulaciju, oprjeke taksonomske i generativne lingvistike, komplementarnost gramatike i rječnika, dubinski i površinski ustroj te daje uzorke za opis jezika i leksika.

U knjizi *Jezikoslovni ogledi* (Zagreb, 1971.) bavi se strukturalističkim pojmovljem, normativnošću kao jezičnom naravi, jezičnim razvojem i oblicima jezične srodnosti. U *Novim jezikoslovnim oglecima* (Zagreb, 1986.) izriče sumnju u strukturalističku pretpostavku o jednoznačnom preslikavanju jednoga jezičnoga sustava (lingvistički pojam) u jednu jezičnu sposobnost (psihološka činjenica) u pripadnika jedne jezične zajednice (društvena činjenica), ističući da živi i pravi govornici u povijesnim zajednicama najčešće moraju birati među više jezičnih sustava; „izvorni govornik“ nije više jednoznačan idealni konstrukt, a jezična se zajednica nalazi pred izborom između više jezičnih znakovnih sustava. Pišući o identitetu jezika, razlikuje opisni ili tipološki te povijesni ili rodoslovni i vrijednosni, držeći da njihov odnos nije jednoznačan; istomu rodoslovnomu identitetu mogu odgovarati različiti tipološki i vrijednosni identiteti, a jednomu

vrijednosnomu različiti rodoslovni. U ogle-
dima o književnom jeziku govori o puriz-
mu kao kulturnom izboru i njegovu odnosu
prema jezičnoj kulturi te o samoj jezičnoj
kulturi, pri čem jezičnu normu ograničava
na pravopis i osnovna gramatička područja.
Jezična norma određuje što je u standardnom
jeziku neutralno, a jezična se kultura sastoji
od poznavanja jezika i svega što u njem nije
neutralno.

U Sintaksi hrvatskoga književnog jezika
(Zagreb, 1986.), ostajući pri strogoj pojmov-
noj analizi i verbalnoj formalizaciji cjelovite
jezikoslovne intuicije u ustroj jezika, uspio
je proizvesti cjelovitu generativnu i pretvor-
benu skladnju hrvatskoga jezika. Temeljeći
korpus na kojem je opisan sintaktički sustav
hrvatskoga jezika na odabranim tekstovima
iz hrvatske književnosti, humanističkih zna-
nosti i novinstva, uključio je i novoštokavske
pisce XVIII. st. poput A. Kačića Miošića i
M. A. Relkovića te obuhvatio puno više no-
viji hrvatskih autora nego prethodne gra-
matike. Određujući sintaksu u užem smislu
kao skladnju rečenice, rečenice razglobljuje
prema obavijesnomu (informacijskomu), sa-
držajnomu (semantičkomu) i gramatičkomu
(sintaktičkomu) ustroju, ne smatrajući sin-
taktički, gramatički ustroj rečenica univer-
zalnim, nego držeći da je obavijesni ustroj
možda najbliži univerzalnoj logičkoj formi
sudova, sadržajni univerzalnoj semantičkoj
formi jezičnih izričaja, a gramatički posebnom
ustroju rečenice u pojedinom jeziku. U
sustavnoj gradnji viših katova sintaktičkih
gradnja izvedenih na preoblikama, sva-
ki sljedeći razred preobličenih gramatičkih
ustroja (nesložene rečenice, diskurs, složene
rečenice, složene rečenice s nerečeničnim
preoblikama) postaje rečenična zgrada za
kat viša preoblika od prethodne.

Zbog jasne utemeljenosti Sintakse na hr-
vatskom korpusu te iskazana stajališta o hr-
vatskom jeziku sudjelovanjem u sastavljanju

Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga
književnog jezika (1967.), bio je predmetom
napadaja srpskih jezikoslovaca te je u više
radova namijenjenih međunarodnoj znan-
stvenoj javnosti tematizirao odnos hrvatsko-
ga, srpskoga i bošnjačkoga književnoga jezi-
ka i neovisnosti hrvatskoga o srpskome (Das
jugoslawische Desaster, Wiesbaden, 1995.;
Slavia, Prag, 1995.; Undoing and Redoing
Corpus Planning, Berlin–New York, 1997.).

4. Katičićevo bavljenje indijskom filolo-
gijom nadgradilo se, kaže Ježić, na njegovu
klasičnu filološku naobrazbu, ali mu je bilo
i zadano razvojem prilika na Sveučilištu u
Zagrebu i u bivšoj Jugoslaviji (pokret nesvr-
stanih). Sa Svetozarom Petrovićem i Čedo-
milom Veljačićem potaknuo je pokretanje
indijskih studija, ali je sav teret zadatka ostao
na njemu: dobio je Katedru za indologiju i
Katedru za opću i indoeuropsku lingvistku.
Nakon desetak godina nastavničkoga rada
nastaje djelo Stara indijska književnost,
sanskrtska, palijska i prakrtska (Zagreb,
1973.), koje obuhvaća vedsku, sanskrtsku,
budističku, đinističku te sanskrtsku klasič-
nu i stručnu književnost. U sklopu europske
indologije posebnu pozornost u knjizi po-
svećuje hrvatskoj dionici i prvoj europskoj
sanskrtskoj gramatici iz 1790., kojoj je autor
Hrvat Filip Vesdin.

5. Navezujući se na prinose D. Brozovića
i Z. Vincea, u studijama o postanku suvre-
menoga jezičnoga standarda hrvatskoga i
srpskoga ističe da hrvatska novoštokavska
standardizacija počinje u XVIII. st. na po-
dručju od Dalmacije do Slavonije te se, na-
stavljajući se s ilircima, naposljetku stilizira
s hrvatskim vukovcima na prijelazu 19. u 20.
st. Drži da je V.S.K. radikalni ograničavatelj
hrvatske književne osnove standarda te da
se u proučavanje stilističkih i kulturnih vrije-
dnosti, koje su se polarizirale u varijantama
dvaju (triju-četiriju) književnih jezika, mora
uključiti i latinsku, staroslavensku (i stariju)

književnost u Hrvata, arapsko, perzijsko i tursko književno stvaralaštvo muslimanskih Bošnjaka te staroslavensku i rusku književnost u Srba i Crnogoraca.

U Gramatici Bartola Kašića (Rad JAZU, 1981., 388.) raspravlja o mogućim uzorima E. Álvaresu, A. Manuziju i J. Gretscheru te pokazuje kako se ta gramatika temelji i na čakavskom i na štokavskom narječju te kako je Kašić zacrtao pristup opisu hrvatskoga jezika, određivši bitna načela za njegovo normiranje. O jeziku kašićeva prijevoda Biblije govori u izdanju *Biblia sacra* (II./2., Paderborn–München–Beč–Zürich, 2000.).

Među njegovim kroatističkim studijama izdvajaju se filološke o najranijem srednjovjekovlju – Uz početke hrvatskih početaka (1993.) i Na ishodištu (1994.) – te posebno, kao sinteza svih istraživanja, sveučilišni udžbenik *Litterarum studia* (1998.; nagrada MH za znanost 1999.) u kojem ocrtava civilizacijske pretpostavke hrvatske kulture i književnosti, kulturološko nasljeđe doseljenih Hrvata, materijalni okvir ranosrednjovjekovne kulture te sve oblike ranosrednjovjekovne hrvatske pismenosti i književnosti, kulture knjige i duhovne kulture u razdoblju do XII. st. Zbirka studija Na kroatističkim raskrižjima (Zagreb, 1999.) obuhvaća teme o hrvatskoj književnosti i njezinoj povijesti u rasponu od pitanja o etnogenezi Hrvata do pisaca 20. st. Sinteza Hrvatski jezik (Zagreb, 2013.) povijesna je iskaznica samobitnosti hrvatskoga jezičnoga identiteta, prikaz njegova složena razvitka u cjelini, uključujući narječja i književni (standardni) jezik. Rezultat je takvoga razvitka novoštokavska jekavska stilizacija književnoga jezika uz osjetan gubitak žive i plodne međusobne igre s drugim narječjima i još veći gubitak žive veze s bogatom tradicijom književnoga jezika. Stoga bi mu trebalo elastično omogućiti, čuvajući njegovu sustavnost i stabilnost, plodan doticaj sa svim hrvatskim narječjima,

kao i sa cijelom poviješću i bogatstvom književnoga izraza. Time bi se jeziku omogućilo ono što je za kulturu neke zajednice najplodnije, a to je međusobna igra između jezične norme, koja određuje što je najobavjesnije i najneutralnije u jezičnom izrazu, i jezične kulture koja se svim ostalim jezičnim bogatstvom služi da bi, odstupajući od neutralna izričaja, postizala sve vrjednote izražajnosti i umjetničkoga izričaja, koje se u čistoj normi neutraliziraju u jasnu, ali suhu obavijest.

Taj je teoretički model tumačenja razvoja hrvatskoga jezika na osnovici najstarijega starocrkvenoslovenskoga jezika, a preko svih svojih narječnih stilizacija, razvio Radoslav Katičić u posljednjim dvama desetljećima i jasno ga razložio u ovoj knjizi. To znači da je od triju sastavnica jezičnoga identiteta – tipološkoga, genetskoga i vrijednosnoga ili kulturnoga – za književni jezik presudan kulturni. To je neočekivano misaono rješenje i prije lebdjelo u zraku, ali ga nitko nije tako jasno formulirao.

6. Pisao je i o pretpovijesnoj kulturi Hrvata i Slavena te objavio priloge na području rekonstrukcije formula praslavenske i balto-slavenske vjerske i pravne usmene predaje (Wiener slawistisches Jahrbuch, 1987. – 1994., 1996., 1998., 2001.; *Studia ethnologica*, 1989., 1991.). Slijede knjige *Die Hauswirtin am Tor* (2003.) te na hrvatskom *Božanski boj* (2008.), *Zeleni lug* (2010.), *Gazdarica na vratima* (2011.), *Vilinska vrata* (2014.). U njima je uspio rekonstruirati elemente balto-slavenske pretkršćanske religije i mitova, bitne za razumijevanje duhovne baštine koju su Slaveni, i posebice Hrvati, odn. Hrvatima nazvani Slaveni i poslavenjeni Hrvati, donijeli pri doseobi, u svoju sadašnju domovinu te ju na mnogo mjesta upisali i u njezine toponime, oronime i hidronime. Među rezultatima se ističe rekonstrukcija formulâ iz mitova o sukobu Peruna i Velesa, o svetoj svadbi Perunova sina i kćeri te o odnosu vrhovnoga

boga i njegove žene, velike božice Mokoš.⁴ Udaljenost usporedivih tekstova, arhaičnost podudarnih izraza u njima, posebnost njihova značenja („zlatni ključ“) te gustoća i umreženost nađenih podudarnosti kumulativno toliko povisuju vjerojatnost da se radi o podudarnostima koje ne mogu biti slučajne, nego se mogu tumačiti samo postanjem iz zajedničkoga izvora. Time je Katičić, kako piše Ježić, „narastao do najveće slavističke i baltoslavističke sinteze svih bitnih otkrića u posljednjih pola stoljeća o baštini stare vjere Slavena, a dijelom i baltičkih naroda, do sada objavljene u svijetu na bilo kojem jeziku!“ (str. 35.). Ujedno ta je baština stavljena u poredbenofilološki, u prvom redu indoeuropeistički kontekst, pa je njezina rekonstrukcija i bitan prinos indoeuropeistici.

Slijede prisjećanja i osvrti Katičićevih studenata i budućih kolega.

Mate Križman piše o Katičićevim prinosima klasičnoj filologiji (str. 55. – 59.), komentirajući novinu koju je Svečar unio u studij interpretacijom i raščlambom umjetničke strukture starih književnih tekstova, pokretanjem časopisa Umjetnost riječi i suradnjom u Živoj antici. Kasnija usmjerenost proučavanju ilirskih jezičnih ostataka nezamisliva je bez primjene epigrafičkih znanja i klasičnih jezika

August Kovačec u radu o Katičićevu znanstvenom prinosu području opće lingvistike (str. 61. – 70.) izdvaja proučavanje novih lingvističkih metoda, napose strukturalizma, hjelmslevizma, Martinetova funkcionalizma, Jakobsonova binarizma, Bloomfieldova behaviorizma, Sapir-Whorfove etnolingvistike, u što se uklapa i djelatnost u Zagrebačkom lingvističkom krugu uz prof.

Bulcsúa Lászlóa. U knjizi *A Contribution to the General Theory of Comparative Linguistics* (Mouton, The Hague–Paris, 1970.) na teoretskoj je razini razgraničio genetsku srodnost od drugih tipova srodstva (arealno, tipološko) te razgraničio i metode njihova proučavanja. Genetsko se srodstvo može dokazati karakterističnim *podudarnostima* među srodnim jezicima. Katičić promatra jezične promjene u vremenu, prostoru i društvu, istražuje pravilnosti u glasovnim promjenama, posljedice koje te pravilnosti imaju za odnose među (genetski srodnim) jezicima, tj. jezicima koji su se razvili iz zajedničkoga prajezika. Na kraju se istražuje odnos između pravilnih glasovnih promjena na povijesnoj razini i glasovnih podudarnosti na poredbenom (u načelu, sinkronijskom) planu. Knjiga se zaključuje teoretskim razmatranjem o genetskoj klasifikaciji jezika

Ranko Matasović piše o Katičićevu prinosu indoeuropeistici (str. 71. – 75.), utemeljivši rad na tada suvremenim formalnim pristupima jeziku i metodi poredbene lingvistike, izuzetno apstraktnoga i složenoga procesa logičkoga zaključivanja o odnosima između jezika i jezičnih elemenata.

Dalibor Brozović ocjenjuje Katičićev prinos hrvatskomu jezikoslovlju (str. 77. – 81), prateći ga u četirima granama: teorijskoj sintaksi i sintaksi hrvatskoga standardnoga jezika; razradi pojma, povijesti i sadržaja hrvatskoga standardnoga jezika na teorijskom, sociolingvističkom i općelingvističkom planu; povijesti hrvatske pismenosti i književnosti u odnosu narodnoga, latinskoga i crkvenoslavenskoga jezika te mjestu latinizma i glagoljaštva u toj povijesti; povezivanju krugova: hrvatski – (južno)slavenski – baltoslavenski – indoeuropski okviri i superstrati, s jedne strane, te, s druge, klasični i balkanski kulturni i jezični supstrati, u čem se prepleću lingvistika, filologija, povijest religije i povijest uopće.

⁴ Očekuje se izlazak iz tiska sinteznoga djela *Naša stara vjera*.

Josip Bratulić osvjetljuje Katičića kao povjesničara kulture, napose izdvajajući njegovo djelo *Litterarum studia*, kojemu je bio recenzentom, pa je tada ustvrdio: „Široka i temeljita filološka autorova naobrazba i načitanost, njegova neprijeporna znanstvenost i iznimna sposobnost da stare tekstove pročita na nov način, i da odčita i druga drevna vreća, dar da i najsloženije obavijesti i podatke pretoči u jasnu, laganu i gotovo esejističku, prozračnu rečenicu, daje ovomu znanstvenomu štivu posebnu vrijednost“ (str. 83. – 87.).

U zborničkom podjeljku Hrvatska i slavenska filologija zastupljeno je devet autora.

Stjepan Babić piše o kondicionalu II. kao sustavnomu i živomu glagolskom obliku hrvatskoga književnoga jezika koji u sintaksi hrvatskih vremena i načina ima mjesto, tj. čvrsto je uklopljen u njihov sustav. To pokazuju i korpusni podatci, pa se u njegovu opstojnost ne može sumnjati, kako se to čini u nekim gramatikama (str. 117. – 123.).

Petar Bašić u raspravi o latinskom predlošku Kašićeva Pisma od nasledovan'ja iz 1641. godine, tj. prijevodu djela *De imitatione Christi*, zaključuje da je riječ o nekom starijem izdanju, tiskanom do 1607. godine (str. 125. – 138.).

Aleksandra Gjurkova i Milan Mihaljević istražuju upravni i neupravni govor u hrvatskoj i makedonskoj redakciji crkvenoslavenskoga jezika i zaključuju da u njem nisu oštro razgraničeni, nego da postoje i prijelazni stupnjevi (poluupravni govor), s odlikama jednoga i drugoga, a kako nema posebnoga pravopisnoga znaka za upravni govor, često ih je vrlo teško razlučiti (str. 139. – 171.).

Ivan Golub piše o moskovskoj misiji Jurja Križanića i pokušaju stvaranja zajedničkoga jezika svim Slavenima (str. 173. – 199.), kojemu su poticajem mogli biti jezični pogledi pripadnika ozaljskoga kruga te postojanje

zajedničkoga narječja u funkciji književnoga jezika u starih Grka za razdoblja helenizma.

Sanda Ham raščlambom bilježaka o hrvatskom jeziku 19. st. u Jagićevoj staroslavenskoj gramatici iz godine 1864. zaključuje da se suprotstavlja slovopisu zagrebačke škole, jasno razlikuje književni jezik od narječja, a u hrvatska narječja uz štokavštinu i čakavštinu ubraja i kajkavštinu te na hrvatski jezik gleda kao na poseban jezik s posebnom povijesti i sadašnjosti (str. 201. – 211.).

Josip Lisac uspoređuje Vrančićev jezik u hrvatskom predgovoru Lodereckorovu rječniku s hrvatskim jezikom ostalih Vrančićevih djela (str. 213. – 223.) te pronalazi razlike, koje pripisuje tematskim razlozima i kasnijem nastanku predgovora.

Antica Menac i Mira Menac-Mihalić u raspravi *Iz splitske frazeologije* (str. 225. – 244.) utvrđuju u splitskom govoru promjene u akcentuaciji, leksiku, padežnim i glagolskim nastavcima, jezičnom posuđivanju i dr., što vezuju uz promjene u sastavu stanovništva (doseljenici čakavci sa susjednih otoka, štokavci iz Dalmatinske zagore) i utjecaju standardnoga hrvatskoga jezika, a frazeologija kao konzervativniji jezični sloj sudjeluje u tom procesu osmišljavanjem uloge inačica.

Podjeljak Indoeuropeističke teme

Ranko Matasović u članku *The Etymology of Lares* (str. 247. – 250.) iznosi nekoliko pretpostavka o podrijetlu imena Lara, latinskih božanstava domaćega ognjišta. Izostanak pak rotacizma u Carmen Arvale pokazuje da je prvotni lik glasio *Las*, *Lasis*. Autor pretpostavlja da riječ *Lār*, *Laris* dolazi od s-osnove **deh2s*, ili **deh2ōs* tvorene od ie. korijena **deh2* – „dijeliti“, s potvrđenom zamjenom početnoga **d-* likvidom **l-*, a značenjski razvitak („udio“ > „božanstvo“) paralelan je s razvitkom značenja slavenske riječi *bogъ* i grčkoga teonima *Moîra*.

Zef Mirdita piše o problemima utvrđivanja etnogenetsko-geografskog prostora Albana (str. 251. – 278.) temeljem prostiranja albanskoga jezika i zaključuje da tijekom povijesti nije došlo do bitne etničke promjene te se on poklapa s današnjim prostorom.

Podjeljak Lingvističke i fonetičke teme

Damir Horga piše o utjecaju supralaringalne postave na fonaciju (str. 281. – 297.) temeljem istraživanja u dvanaest ispitanica koje su izgovarale govornu građu u uvjetima bez ometanja izgovora te sa zatvorenim i otvorenim fiksiranim zagrizom. Utvrđeno je da promijenjeni supralaringalni uvjeti djeluju na promatrane akustičke parametre glasa te da ispitanice prilagođavaju fonatorne mehanizme novim uvjetima, što se tumači promjenama u napetosti larinksa, promijenjenim aerodinamičkim uvjetima i promjenama povratne impedancije supralaringalne postave.

Bojan Marotti raspravlja o Shaumyanovu prigovoru Saussureovu pojmu znaka (str. 299. – 323.), a izvodi ga iz semiotičkoga pristupa jezičnoj pojavnosti kao znakovnom sustavu i razlikovanja dvaju semiotičkih slojeva znaka: prvotnoga – semiotičkoga sustava znakova i drugotnoga – sustava razlikovnih jedinica, koji prekriva prvi. Članovi su prvoga odnosa *znak* i *značenje*, u de Saussurea *označnik* i *označenik*, u Hjelmsleva *izraz* i *sadržaj*; sva tri para predstavljaju zapravo najmanju zamišljivu razliku između dvaju predmeta te Shaumyanov prigovor nije utemeljen.

Podjeljak Mitološke teme

Vitomir Belaj u radu Veliki koraci. Žminjača i Žminjica (str. 327. – 347.) nastavlja Katičićevim tragom i obrazlaže zašto se toponim Žminjača kraj Žrnovnice može povezati s dolaskom mitskoga junaka Jaryla/Jurja svojoj zaručnici Mari, pri čem je jed-

nom nogom izimao vodu, a drugom izbijao ognjene iskre iz tla.

Evelina Rudan i Stipe Botica pišu o narativnoj plodnosti likova u usmenim predajama na primjeru štriga i vištica s terenskoga istraživanja u Istri (str. 349. – 369.). Za razliku od štriga o kojima su predaje brojne, predaje o vilama vrlo su rijetke. Istražene su karakteristike jednoga tipa likova (štrige) koje ih čine poticajnim u stvaranju novih predaja i kulturni kontekst koji im to omogućuje.

Aleksandar Stipčević izabire temu konja i svijeta mrtvih u ilirskoj i albanskoj mitologiji u doseljenika s područja između planine Rumije i Skadarskoga jezera u zadarsku okolicu u 18. st. (str. 371. – 380.). Priče i stara pučka vjerovanja, čije korijene treba tražiti u prapovijesnih i antičkih Ilira, doneseni su u novi kraj. Ističu se one o umrlom mladiću koji noću izlazi iz groba na bijelom konju i sastaje se sa svojom živom djevojkom. Motiv konja i gologa pokojnika nalazi se na grobnim urnama otkrivenima u blizini Bihaća, datiranima u V. – IV. st. pr. Kr.

Podjeljak Indologija i orijentalistika

Ivan Andrijić razmatra grčke i indijske filozofske monističke tradicije na primjerima novoplatonizma i vedānte (str. 383. – 402.), pokazujući kako je novoplatonistički monizam, kako ga je oblikovao Proklo, blizak vedāntskoj školi bhedābhedavāde te da je različit od najznatnije indijske monističke škole, Śaṅkarine advaita-vedānte.

Krešimir Krnic proučava razradu tema u Vālmīkijevoj Rāmāyaṇi (str. 403. – 419.), tj. način na koji se indijski ep uklapa u teoriju o gradnji priče pomoću tema te kako poznavanje nekih zakonitosti usmenoga pjesništva može pomoći u utvrđivanju (ne)izvornosti pojedinoga dijela teksta.

Klara Gönc Moaçanin piše o recepciji orijentalnoga kazališta na Zapadu (str. 421. – 432.). Prvi prijevodi pojavljuju se u 18. st.,

a početkom 20. stižu prve orijentalne trupe s prilagodbama djela europskoj publici.

Nenad Moačanin raspravlja o promjenljivoj i jedinstvenoj poreznoj stopi u Osmanском Carstvu (str. 433. – 445.). Utvrđuje da se porezno opterećenje ne može vezivati uz proizvodni udio niti uz način na koji se porez prikupljao nego i uz ostale čimbenike: suša, štetočine, prepadi, bijegovi, spletke lokalnih moćnika i dr., a tek uzevši sve u obzir, može se govoriti o prikladnosti ili neprikladnosti koje od poreznih stopa.

Mislav Ježić u članku *Les études indiennes en Croatie. Historie, présent, projets,*

résultats, publications (str. 447. – 464.) piše o povijesti indologije u Hrvatskoj. Sanskrit se na Sveučilištu u Zagrebu neprekidno poučavao od 1874. u sklopu studija klasične filologije i slavenske filologije. Katedru za indologiju osnovao je 1959. Katičić, a nastvom se otpočelo 1962./63. Danas je to ugledna katedra čiji su zaposlenici članovi Međunarodnoga komiteta za orijentalne studije i sudionici u međunarodnim znanstvenim projektima (Mislav Ježić). Članku je dodana izabrana bibliografija od 1790. do 2010.

Nataša Bašić

MONOGRAFIJA O IZRAZU I ULOZI NJEMAČKIH I HRVATSKIH FRAZEMA

Anita Pavić Pintarić, *Deutsche und kroatische Idiome kontrastiv: Eine Analyse von Ausdruck und Funktion*, Peter Lang Edition, Frankfurt am Mein, 2015., 153 str., jezik: njemački.

Frazemima se kao petrificiranim izrazima koji sadrže niz konvencionalnih i tipičnih znanja o jeziku i svijetu očituju kulturalne inačice, ali i opće osobitosti ljudskoga izražavanja te šira zadanost kulturnim okvirima. Te su osobine vidljive kako u komunikacijskom odnosu prema drugima tako i u segmentu ekspresije i izricanja osjećaja. Frazologija stoga i izvan strukturalističkih kategorizacija pruža građu za mnoge pristupe unutar semantike, pragmatike, ali i teorija kulture, psihologije i sociologije i jedno je od najintrigantnijih jezikoslovnih područja. Kad govorimo o proučavanju hrvatske frazeologije, nezaobilazno je spomenuti Matešićev rječnik iz 80-ih godina 20. st. u kojem su zacrtane značajke strukturnih osobitosti, značenjskih

povezanosti i međusobnih odnosa frazema i njihovih inačica, zatim rječnik i monografije Antice Menac, radove Željke Fink-Arsovski, posebno one iz poredbene frazeologije, kao i njen prinos u sastavljanju bibliografije hrvatske frazeologije i popisa frazema analiziranih u znanstvenim i stručnim radovima, koji je opsežan korpus dostupan za pretraživanje u elektroničkom obliku (Željka Fink Arsovski, Barbara Kovačević, Anita Hrnjak, Bibliografija hrvatske frazeologije i popis frazema analiziranih u znanstvenim i stručnim radovima, elektronička građa, Knjigra, Zagreb, 2010.). Studija Barbare Kovačević o somatskim frazemima (Barbara Kovačević, Hrvatski frazemi od glave do pete, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2012.) osobito je zanimljiva s kognitivnoga gledišta jer polazi od osobina otjelovljenosti kao središnje okosnice ljudskoga konceptualnoga sustava: ljudi svijet oko sebe doživljavaju prvenstveno u odnosu prema vlastitu tijelu pa je tijelo izvorna domena mnogih metaforičnih preslikavanja a ljudska su iskustva i znanja o vlastitu tijelu u velikoj mjeri konvencionalna.